Asia: VNS 8/2024 vp Kulttuuripoliittinen selonteko
Lausunto kulttuuripoliittisesta selonteosta maa- ja metsätalousvaliokunnalle 14.3.2025

Suomen Kotiseutuliitto
Marika Punamäki, järjestöpäällikkö

Suomen Kotiseutuliitto kiittää kuulemiskutsusta ja mahdollisuudesta tuoda näkemyksiä esiin myös kirjallisesti.

Kulttuuripoliittisen selonteon visio on näkemyksemme mukaan hyvä: kulttuurin avulla kestävän, elinvoimaisen ja inhimillisen tulevaisuuden rakentaminen on tavoittelemisen arvoinen tulevaisuusnäky. Selonteon pitkän aikavälin tavoitteista erityisesti kulttuurin muutosvoimaisuus ja kulttuurin jokaisenoikeus ovat Kotiseutuliiton näkemyksen mukaan erittäin tärkeitä kulttuuritoiminnan tavoitteita ja yhteneviä myös Kotiseutuliiton omien tavoitteiden kanssa.

Kulttuurinen kestävyysmurros, se että voisimme elää hyvää elämää maapallon kantokyvyn sallimissa rajoissa, vaatii toimintakulttuurin muutosta. Kulttuuriperinnöstä ja kohtuusajattelusta oppiminen on huomionarvoinen keino. Moninaistuneessa Suomessa keskeistä on lisäksi kaikkien oikeus kulttuuriin ja kulttuuriperintöön, niiden monimuotoisuus ja saavutettavuus.

Tässä ajassa oleellista on tunnistaa oman paikallisen kulttuurin, kulttuuriperinnön ja kansalaistoiminnan merkitys henkiselle kriisinkestävyydelle. Ne mahdollistavat myönteisten identiteettien rakentamisen ja vahvistavat yhteisöllisyyttä, mikä tukee yhteiskunnan resilienssiä, keskinäistä ymmärrystä ja luottamusta sekä maanpuolustustahtoa ja -kykyä.

Kulttuuripoliittisen selonteon kirjauksissa maaseudun ja harvaan asuttujen alueiden erityispiirteet nousevat esiin pääasiassa liiteaineiston puolella. Maaseutualueita tarkasteltaessa varsinkin kulttuuritoiminnan saavutettavuus ja käytettävissä olevat tilat, yhteisöllisyyden ja elinvoiman vaaliminen, kulttuuriympäristöjen rooli ja merkitys sekä kulttuurimatkailun potentiaali elinkeinona linkittyvät kulttuuripoliittisen selonteon tavoitealueisiin. Kotiseutuliiton näkemyksen mukaan ne olisi syytä huomioida myös selonteon toimeenpanossa.

1. Paikallisen kansalaistoiminnan merkitys paremmin esiin ja voimavaraksi

Järjestöt ja kansalaisyhteiskunta vahvistavat paikallista ja eri väestönosien osallisuutta kulttuuriin ja kulttuuriperintöön. Tämä myös todetaan selonteossa mm. osana tulevaisuuskestävän kulttuuripolitiikan

toimenpidekokonaisuutta. Kansalaistoiminnan ja kolmannen sektorin rooli jää selonteossa kuitenkin harvojen mainintojen asteelle.

Kansalaisyhteiskunta ja aktiiviset kansalaiset huolehtivat merkittävästä osasta maamme kulttuuritoimintaa. Monessa kunnassa paikallisen kulttuuriperinnön vaaliminen ja siirtäminen eteenpäin on vapaaehtoistoimijoiden, paikallisten kotiseutu- ja perinneyhdistysten sekä ei-ammatillisten paikallismuseoiden varassa. Useat paikallismuseot ylläpitävät osaltaan myös metsiin, maaseutuun sekä maa- ja metsätalouteen liittyvää arvokasta kulttuuriperintöämme – valtaosa vapaaehtoisten suurella panoksella. Ilman aktiivisia kansalaisia, toimivaa kolmatta sektoria ja kansalaisten vaikuttamismahdollisuuksia iso osa kulttuuritoiminnasta näivettyy.

Myös yhteisöllisyyden, elinvoiman ja osallisuuden luojana kolmannen sektorin ja kansalaistoiminnan merkitys on keskeinen. On tärkeää huomioida vapaaehtoisen kulttuuritoiminnan merkitys erityisesti syrjäisten alueiden elävänä pitämisessä sekä sen voimassa houkutella nuoria, naisia ja lapsiperheitä jäämään ja muuttamaan väestökadosta kärsiville alueille. Maahanmuuttajia tarvitaan ja saadaankin. Heidät kannattaa kiinnittää uuteen kotiseutuunsa vahvistamalla sekä kielitaitoa että kulttuurista lukutaitoa, kulttuuriperinnön kautta esittelemällä paikallisia tapoja, perinteitä sekä historiaa – samalla hyödyntämällä heidän potentiaaliaan vahvistaa uutta yhteisöään omalla osaamisellaan sekä kulttuurisella ja sosiaalisella pääomallaan. Vapaaehtoiset kansalaistoimijat ovat tässä työssä avainasemassa.

Toimiva kolmas sektori tarvitsee tuekseen ammattilaisia ja pysyviä rakenteita sekä paikallisesti että valtakunnallisesti. Kulttuuripoliittisen selonteon toimeenpanoa silmällä pitäen Kotiseutuliitto on ehdottanut, että kansalaisjärjestöjen kulttuuritoiminta huomioidaan ja tunnustetaan ja sen edellytyksistä huolehditaan nykyistä paremmin. Sekä kuntien että valtion tulee huolehtia kansalaistoiminnan resursseista ja osaamisen kehittämisestä pitkäjänteisesti.

2. Vapaaehtoistyöllä ylläpidetyt seurantalot mahdollistavat kulttuurin tilat ja talojen arvokkaan rakennusperinnön säilyttämisen harvaan asutuilla alueilla

Selonteossa huomioidaan sekä nykytilan kuvauksessa että tulevaisuuskestävän kulttuurin perustana kulttuurin ja taiteen tilojen säilyttäminen, hyödyntäminen ja kestävä korjaaminen. Yksi toimiva esimerkki keskeisestä kulttuurin ja kansalaistoiminnan tilojen vaalimisen tavasta ovat seurantalot ja niiden korjausavustusjärjestelmä, joka sai Euroopan kulttuuriperintöpalkinnon vuonna 2024.

Seurantalojen korjausavustusjärjestelmän avulla tuetaan kustannustehokkaasti kulttuurihistoriallisesti arvokasta rakennusperintöä sekä kestävää korjaamista. Avustusjärjestelmän rahoittaa opetus- ja kulttuuriministeriö ja sen hoitaa Suomen Kotiseutuliitto yhteistyössä seurantaloasiain neuvottelukunnan ja taloja ylläpitävien yhdistysten keskusjärjestöjen kanssa. Seurantaloille ja maaseudun yhteisöllisille tiloille on haettavissa avustuksia korjauksia varten muistakin lähteistä (esim. ELY-keskukset, Leader-ryhmät), mutta

seurantalojen korjausavustus on ainoa kanava, jonka lähtökohtana on talojen kulttuurihistoriallinen merkitys ja sen vaaliminen. Se ei ole toiminta-avustus, mutta talojen toimivuus ja käyttö yhteisinä kulttuurin ja kansalaistoiminnantiloina otetaan huomioon korjausavustuspäätöksissä.

Juuri valmistumassa olevan seurantalojen korjausavustusjärjestelmän vaikuttavuustutkimuksen tehneet tutkijat Petri Uusikylä ja Mikko Härö toteavat, että seurantalot avustuksineen kytkeytyvät sekä kulttuuripoliittisen selonteon tavoitteisiin saavutettavuudesta ja jokaisenoikeudesta että kulttuuriperintöstrategian tavoitteisiin ihmisten ja yhteisöjen omistajuudesta, vastuusta ja osallistumisesta kulttuuriperintöön. Kulttuurin ja kulttuuriperinnön saavutettavuuden kannalta on oleellisen tärkeää, että kulttuurista pääsee nauttimaan paikallisesti joka puolella Suomea, myös harvaan asutuilla alueilla. Kulttuurin käytössä olevat tilat ovat tässä ratkaisevassa asemassa.

Avustusjärjestelmä on toimiva malli kulttuuriperinnön turvaamiseksi yksityisen ja julkisen sektorin yhteisin panoksin. Seurantalojen avustukset ovat vuositasolla pieniä. Niiden kumulatiivinen vaikutus sekä sysäysvaikutukset ovat kuitenkin tehneet avustusjärjestelmästä erittäin vaikuttavan varsinkin maaseutualueilla. Tutkijoiden mukaan seurantalojen vaaliminen on sosiokulttuurisen kestävyyden ohella osa kulttuuriperinnön roolia ekologisen kestävyyden ajurina. Seurantalojen avustusjärjestelmä tukee kulttuuri-identiteettejä niin vahvalla paikallisuuden painotuksellaan kuin ilmentämällä yhteiskunnallisten liikkeiden merkitystä maamme historiassa. Lisäksi niitä vaaliva yhteisö toteuttaa esimerkillisesti Faron puiteyleissopimuksen tavoitteita ja henkeä.

Korjausavustusjärjestelmän vaikuttavuustutkimus julkaistaan lähiviikkoina ja se löytyy sen jälkeen Kotiseutuliiton verkkosivuilta www.kotiseutuliitto.fi/seurantalot . Kotiseutuliiton toimenpide-ehdotuksena kulttuuripoliittisen selonteon toimeenpanoon on sen varmistaminen, että kulttuurin, taiteen ja kansalaistoiminnan kulttuurihistorialliset tilat ovat kaikkien saatavilla, tehokkaassa käytössä ja että niiden kunnostaminen ja ylläpito on jatkossakin mahdollista.

Noin 2500 seurantaloa tarjoaa kokoontumis- ja harrastustiloja eri puolilla Suomea, monesti paikoissa, joissa ei ole muuta vastaavaa tilaa. Seurantalot ovat monimuotoinen ryhmä eri aikakausien arkkitehtuuria edustavia taloja, joita mm. maamiesseurat, nuoriso- ja raittiusseurat, vapaapalokunnat sekä työväenyhdistykset ovat rakentaneet kokoontumistiloikseen. Vanhimmat säilyneet talot on rakennettu 1880-luvulla. Nykyisin talot toimivat kylien ja kaupunginosien kokoontumis- ja tapahtumatiloina. Seurantalot ovat arvokasta rakennus- ja kulttuuriperintöä, joka kantaa mukanaan yhtä lailla aineetonta kulttuuriperintöä. Toiminta niissä vahvistaa lisäksi monin tavoin yhteisöllisyyttä ja elinvoimaa ympäri Suomen. Seurantalojen aseman heikentymiseen on vaikuttanut myös seurantalojen korjausavustusten määrärahan laskeminen vuodesta 2024 alkaen. Tuolloin korjausavustuksia leikattiin yli miljoonalla eurolla, joka oli yli kaksi kolmannesta koko edellisvuonna jaettujen avustusten määrästä. Vuonna 2025 avustusten taso säilyy samalla alhaisella tasolla kuin vuonna 2024.

3. Kulttuuriympäristöjen ja rakennusperinnön hyvinvointi-, identiteetti- ja elinvoimavaikutukset näkyviksi ja hyödynnettäviksi

Seurantalojen ja rakennusperinnön vaaliminen on osa kulttuuriympäristötyötä. Kulttuuriympäristöjen kehittäminen tulee kulttuuripoliittisessa selonteossa esiin yhtäältä lasten ja nuorten vaikutusmahdollisuuksien huomioimisessa, toisaalta tulevaisuuskestävän kulttuurin perustana. Selonteossa todetaan lisäksi, että luonto ja kulttuuriympäristöt ovat yksi tärkeimmistä vaalittavista kulttuuriperinnöistämme ja niillä on keskeinen merkitys myös asumiselle, hyvinvoinnille ja matkailulle. Yleisesti ottaen selonteossa kuitenkin kulttuuriympäristöt jäävät varsin niukalle huomiolle.

Yksi keskeisistä kulttuuriympäristön säilymisen haasteista on kulttuuriperinnön tunnistaminen. Osaltaan tähän haasteeseen vastaa Euroopan kulttuuriympäristöpäivät -tapahtumakokonaisuus. Kotiseutuliitto koordinoi ympäristöministeriön kanssa Suomessa tätä Euroopan neuvoston ja Euroopan unionin yhteistä ohjelmaa, joka aktivoi niin paikallisia kansalaistoimijoita kuin kuntia toimimaan oman kulttuuriympäristönsä puolesta. Ohjelma ja sen tapahtumat tukevat paikallisia toimijoita ja yleisöä tunnistamaan oman lähiympäristönsä kulttuuriperintöä ja sen arvoja. Euroopan kulttuuriympäristöpäivien myötä Suomessa järjestetään vuosittain 300–400 tapahtumaa, joissa esitellään paikallista kulttuuriperintöä, lähiympäristöä ja erilaisia rakennetun ympäristön kohteita. Vuosittain 100 000–150 000 ihmistä osallistuu tapahtumiin, ja tuhannet vapaaehtoiset osallistuvat niiden järjestämiseen. Vuoden 2025 teemana on Rakennettu perintömme.

Kotiseutuliitto painottaa kulttuuriympäristöjen ja rakennetun ympäristön säilyttämisen merkitystä sekä asukkaille että kuntataloudelle. Olemassa olevan rakennuksen korjaaminen ja lisärakentaminen on purkamista ja uudisrakentamista edullisempi ratkaisu sekä kustannuksiltaan että päästöjen kannalta, puhumattakaan eri aikakausina rakennettujen alueiden merkityksestä asukkaille ja matkailijoille. Suomen Kotiseutuliitto on koonnut asiasta yhteisen tietopaketin Suomen Arkkitehtiliiton (SAFA), Suomen Museoliiton ja Viherympäristöliiton kanssa: www.kotiseutuliitto.fi/tietopankki/kestavasti-rakennettu-rakkaudella-kaytetty

Rakennusperinnön säilymisen vaikutusta taloudelliselle elinvoimaisuudelle, asukkaiden identiteetille sekä uudisrakentamisen kustannuksia ilmastonmuutokselle ja luonnonvarojen käytölle ei tällä hetkellä riittävästi huomioida päätöksenteossa. Kulttuuriympäristöjen merkitys myös terveyden ja hyvinvoinnin edistäjinä sekä ekologisen kestävyyden ja luonnon monimuotoisuuden ylläpitäjinä tulisi tunnistaa paremmin. Selonteon toimeenpanoa varten esitämme, että kulttuuriympäristöjen säilymiseen vaikuttavien virkamiesten, luottamushenkilöiden ja kansalaistoimijoiden valmiuksia tunnistaa niiden monitahoinen merkitys parannettaisiin. Eri toimijoiden välinen yhteistyö kulttuuriympäristötyössä on ratkaisevan tärkeää.

4. Kulttuurimatkailusta elinvoimaa harvaan asutuille alueille

Kuten kulttuuripoliittisessa selonteossa todetaan, kulttuurimatkailu on tärkeä, kasvava trendi: kulttuuritapahtumista ja kulttuuriperintökohteista toivotaan lisää vetovoimaa ja uusia matkailijakohderyhmiä. Myös

lähi- ja luontomatkailun suosio on nousussa. Matkailukohteet ja -palvelut luovat elinvoimaa ja tarjoavat työtä maaseudun perinteisten elinkeinojen rinnalla.

Kulttuuri- ja luonnonperintökohteilla on paljon tarjottavaa: lukuisat paikallismuseot, historialliset kohteet, kulttuuri- ja luontopolut tarjoavat kiinnostavaa nähtävää ja koettavaa niin paikallisille asukkaille, mökkiläisille kuin matkailijoille. Hurmaavat museot, luontokohteet ja rakennusperintö tuovat esille maakunnan omaleimaisen kulttuuriperinnön ja sen tarinat, muistot ja ainutlaatuisen tunnelman. Matkailun vetovoimatekijöitä ovat lisäksi hiljaisuus, tila ja rauha – kansainvälisessä turismissa myös suomalainen ilmasto.

Potentiaalia kulttuuri- ja lähimatkailussa on runsaasti, mutta lisää innovaatioita, vetovoimaa ja uusia matkailijakohderyhmiä tarvitaan. Samalla on kuitenkin huolehdittava, että matkailutoiminta ja sen kehittäminen on kestävää kulttuurisista, ekologisista, sosiaalisista ja taloudellisista näkökulmista. Kestävän kehityksen periaatteiden ymmärtäminen ja omaksuminen vaativat ketjun kaikilta toimijoilta pitkäjänteistä suunnittelua ja konkreettisia toimenpiteitä asian eteen. Kotiseutuliiton toiveena on, että kulttuurimatkailun kestävästä kehittämisestä huolehditaan ja siihen osoitetaan resursseja myös paikallisille toimijoille ja alan kehittäjille.

Suomen Kotiseutuliitto on vuonna 1949 perustettu kotiseututyön keskusjärjestö ja yksi maan suurimmista kansalaisjärjestöistä. Kotiseutuliitto vaalii kulttuurin monimuotoisuutta ja kulttuuriperintöä, nostaa esille paikalliskulttuureita, tukee kotiseututyötä sekä vaikuttaa yhteiskunta- ja aluesuunnitteluun. Liiton jäsenistöön kuuluu noin 750 kotiseutu-, kaupunginosa-, kylä- ja muuta yhdistystä, yli sata kuntaa ja maakuntien liittoja. Kotiseutuliiton jäsenkentässä toimii noin 150 000 aktiivista kansalaista.

Toimimme paikalliskulttuurien ja kulttuuriperintötyön tukijana, kehittäjänä ja puolestapuhujana. Tuemme jäseniämme toteuttamaan kestävää, uudistuvaa ja erilaiset väestön osat mukaan ottavaa kotiseutu- ja kulttuuriperintötyötä, paikalliset lähtökohdat huomioiden. Toteutamme itse ja kannustamme jäseniämme toteuttamaan kulttuuriperintöstrategian tavoitteita. Huolehdimme seurantalojen korjausavustusjärjestelmästä opetus- ja kulttuuriministeriön toimeksiannosta. Edistämme kulttuuripoliittisia tavoitteita tulevaisuustietoisesti erityisesti kestävyyden, yhteisöllisyyden ja osallisuuden näkökulmista.